

Torpvandring i Gladhammars socken

Artikel ur Stenmuren nr 1 2020

Innehåll

Torpvandring i Gladhammars socken	1
<i>Upptäck torpen på din vandring</i>	1
<i>Alla torp har sin historia</i>	1
<i>Torpinventering gjord av eldsjälar i hembygdsföreningen</i>	2

Upptäck torpen på din vandring

Om du är ute och vandrar i skogarna runtom i Gladhammars socken är det troligt att du någon gång får syn på en skylt, som talar om att här låg det en gång ett torp. Om du då börjar titta dig omkring upptäcker du snart husgrunden, ibland tydlig, men många gånger bara några stora stenar i en hög. Är du ute och går på våren eller försommaren finns också annat som vittnar om att det bott människor här. Kanske ser du en syren som blommar, körsbärsträd eller rentav ett påskliljestånd. Spår av andra byggnader kan finnas kvar, kanske från en liten lagård. Har du tur kan du hitta grunden till jordkällaren väl synlig. Börjar du sedan se dig mer omkring kan du nog upptäcka partier i skogen där du kan ana att här var en gång uppodlad mark. Marken är jämn och i en del fall finns ett litet dike som löper mellan två åkerlappar. Marken är nu bevuxen med buskar eller med skog som antingen kommit av sig själv eller blivit planterad på senare år.

Alla torp har sin historia

Går du fram och läser på skylten får du en liten inblick i torpets historia. Texten på skylten inleds med torpets namn, vilken gård det låg under, när det byggdes och vilka som bodde där först. Det var under 1800-talet som de allra flesta av de här torpen byggdes. Det var under den tiden som befolkningen började öka och det var oftast drängar och pigor på en gård, som när de gifte sig, behövde någonstans att bo. Många ville också ha något eget att bruka och ett litet torp med mark till gjorde att de bättre kunde försörja sin familj. Arbetet var hårt, ofta fick de göra dagsverken på den stora gården torpet låg under och det var slitsamt att odla upp marken kring torpet. Hela familjen var med och skötte det lilla jordbruket.

På skylten står också att läsa vilka som bodde där sist och var de var födda. De flesta står som torpare i de husförhörlängder som fördes av prästen, men det finns också torp som beboddes av en skräddare eller en skomakare. Ett och annat torp inhyste också fattighjon.

Läser du vidare på skylten får du också veta när torpet revs. I regel händer det runt förra sekelskiftet, kring år 1900. Några torp har då bara stått i ett trettioal år, men de flesta har funnits betydligt längre. Den uppodlade marken blev betesmarker till den gård som torpet låg under eller fortsatte att brukas om åkertegarna var tillräckligt stora. Men i takt med att jordbruk rationaliserades och framför allt då gårdar började läggas ner från 1980-talet och framåt, behövdes inte marken längre och lämnades. De mindre åkertegarna planterades med gran för många år sedan och är snart dags att avverka, medan andra åkrar är nyplanterade.

Förändringar i sättet att bruka jorden med en modern maskinpark har medfört att små, kuperade och ibland svårtillgängliga åkrar inte är lönsamma längre som åkermark.

Torpinventering gjord av eldsjälar i hembygdsföreningen

Ingvar Törnlöf från Gladhammar gjorde ett stort ideellt arbete under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet med att inventera torp som en gång funnits. Han tillbringade många timmar i Vadstena landsarkiv för att ta reda på fakta om torpen, när de kom till, vilka som bott där och när de revs eller flyttades. Hur han visste var torpen legat är något som bara går att spekulera kring. Det kan tänkas att han frågade äldre människor om både det och annat intressant kring torpen. Det var också Ingvar som tillverkade alla skyltar som är uppsatta vid torpens husgrunder och som måsta ha tagit åtskilliga timmar, en riktig eldsjäl.

Torpinventeringen har i dagarna uppdaterats av Sune Ivarsson, Gladhammar. Det han gjort är att leta upp alla 103 torpgrunder, besökt platsen och lagt in koordinater för densamma. Ett arbete som tagit sin tid. Men Sune är en van orienterare och hittar i Gladhammars skogar, så han har varit rätt person att utföra det. Det som återstår att göra är att lägga in koordinaterna på en karta, så att det blir enklare att hitta till platsen via GPS. Förhoppningen är att väcka intresset för att besöka torpen. Att i tanken uppleva hur torplivet kunde te sig och se landskapet i förändring.

Fotnot

Det var ännu fler torp som byggdes under 1800-talet i Gladhammar och de torp som inte revs under perioden kring 1900 står kvar och används i många fall som sommartorp idag.

Helen Palmén
Gladhammars hembygdsförening